

KOLOZSVÁRI BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET

SILVIU DRAGOMIR

**TRATATIVELE
ROMÂNNO-MAGHIARE DIN VARA
ANULUI 1849**

CLUJ-KOLOZSVÁR, 1947
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T.

*Erdélyi Tudományos Intézet
Kolozsvár, Arany János-u. 11.*

SZERKESZTÉSÉRT ÉS A KIADÁSÉRT SILVIU DRAGOMIR FELEL

MINERVA R.-T. KOLOZSVÁR. No. 99. FSOC. JUD. CLUJ. 344.

Tratativile româno-maghiare din vara anului 1849

Intervenția lui Simonffy

După ocuparea Ardealului prin trupele biruitoare ale generalului Bem, revoluționarii români au fost nevoiți să caute adăpost în Munții Apuseni, pregătindu-se a-și apăra vieța până la ultimul strop de nădejde. Luptele din Mai și Iunie 1849, în care a curs sânge din belșug, cum și noua conjunctură politică produsă prin intervenția armată a Rușilor, va determina de acum guvernul maghiar să cedeze din rigiditatea punctului său de vedere și să caute contact direct cu naționalitățile, pentru a încerca o împăcare. Consiliul de miniștri ținut la Pesta în 6 Iunie 1849 a luat o hotărâre formală în această privință. Ea privește de o potrivă relațiile cu Sârbii din Sudul Ungariei și cu Românii din Ardeal. Împăcarea cu Sârbii și Românii, dar și cu celelalte naționalități constituie una din cele mai intime preocupări ale guvernatorului și ale consiliului de miniștri, spune încheierea din 6 Iunie.¹ De aceea în scopul de a asigura independența țării hotărăște a se face o nouă încercare și dacă e cu putință, a realiza chiar împăcarea. Ministrul de interne va fi împuternicit în urmare a iniția tratative, iar cel de externe s'a însărcinat a aduce la cunoștința tuturor guvernelor din afară politica de naționalități a Ungariei, apelând în deosebi la guvernele român și sârbesc, dacă intervenția lor va fi necesară. Conteul CASIMIR BATHYÁNY a adresat astfel, la 10 Iunie, o circulară către agenții săi diplomatici, cum și către comandanții unităților militare dela frontierele țării, formulând precis condițiile stabilite de consiliul miniștrilor.² Că agenții diplomatici ai Ungariei s'au achitat de misiunea cu care au fost însărcinați, o dovedește faptul că ION GHICA a luat cunoștință de punctele stabilite de Batthyány.³ Circulara trebuie că a ajuns și în mâna unora din comandanții trupelor maghiare din Ardeal și la comisarii guvernului din partea locului. În tot cazul, locotenent-colonelul SIMONFFY, care era ocupat în Vașcău să organizeze o nouă expediție împo-

¹ Thim József, *A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története*. Budapest, 1935, III, pp. 781—82.

² Idem, o. c. pp. 783—86.

³ I. Ghica, *Scrisori din pribegia după 1848*, Buc, 1889, pp. 295—98.

triva legiunilor române din Munții Apuseni, s'a socotit dator să încerce a lua contact cu AVRAM IANCU.⁴

Tratatativele lui Simonffy ne sunt cunoscute aproape în întregime, grație lui ALEXANDRU ROMAN,⁵ profesorul de mai târziu dela universitatea din Budapesta, care fiind în tovărășia lui Gozman, a păstrat pentru posteritate piesele cele mai de interes. Completate cu materialul aflător în arhiva preșidențială a lui Kossuth pot servi acum foarte bine istoriografia epocii. Din ele aflăm că demersul către IANCU s'a făcut din Vașcău, în aceeași zi, 21 Iunie 1849, atât de locotenent-colonelul SIMONFFY, cât și de deputatul GOZMAN.

Apelul celui dintâiu e pătruns de o sinceră iubire către Români. „Românii și Ungurii au neapărată trebuință de cea mai strânsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența. Prin urmare cine seamănă împărechere, ură, și produce vărsare de sânge între aceste două națiuni surori, este trădător al propriei națiuni.” Revolta Românilor este opera afurisitei politici austriace, spre a slăbi și a duce la pieire pe Unguri. Ea nu se mai poate face nefăcută, îndreptarea ei atârnă însă de Români, dacă vor ști să arate că nu s'a stins din ei nobilul spirit al vechilor Romani, ca să nu tresară la numele sfânt de patrie și naționalitate. Apelează de aceea la ei, în numele națiunii maghiare, să depună armele, sau, mai vârtos, să le întoarcă împotriva dușmanului comun. Invocând duhul de care e pătrunsă acum toată Europa îi invită să se îmbrățișeze ca frați și să guste împreună dulceața libertății. Națiunea maghiară le oferă încă odată și mai pe urmă generozitatea sa. Dacă se supun îi așteaptă drepturi, iubire și iertarea patriei pentru rățăcirile politice, dacă refuză, sunt amenințați de pericolul exterminării și depopulării prin foc și sabie. Apelează deci la ei, să aleagă între bine și rău, să nu se asvârle în adâncurile întunecate ale pieirii, atrăgându-și blestemul strănepoților. Nu e cu puțință ca Români, care doresc fericirea nației lor și înțeleg pe deplin spiritul libertății, să nu-i urmeze îndemnul.⁶

Deputatul IOAN Gozman își va fi luat însărcinarea să sprijină acțiunea lui Simonffy, expunând lui Iancu considerentele speciale ale politicii românești. De aceea îi pune în vedere că deputații

⁴ Transilvania (Sibiu), 1877, p. 55—56, în notă și p. 80.

⁵ Profesorul Roman le-a publicat mai întâi în „Federatiunea” din Pesta, de unde le-a reprodus Barițiu în Transilvania (1877) Nr. 2, 5, 6, 7 și 14.

⁶ Transilvania 1877, p. 54.

români vor cere pedepsirea lui HATVANI, care a zădărnicit încheierea păcii prin DRAGOȘ. Intervenția acestuia a fost o întâmplare. Consecințele produse au umplut de mâhnire atât pe Kossuth, cât și dieta țării și pe deputații români. Aceștia din urmă privesc cu inima însângerată războiul din Ardeal, refuzând a crede că Românii sunt adepți ai camarilei și atât de încăpățânați, încât să nu vrea cu nici un preț a restabili armonia cu Ungurii. În înțelegere cu BĂLCESCU, fostul membru al guvernului Țării Românești, îi invită a-și descoperi ce-i doare și ce doresc și a arăta în ce chip s'ar putea înfăptui pacea. Deputații români se angajează cu cea mai mare dragoste și însuflețire ca intermediatori. Guvernul a pus în vedere amnistie, iar camarila după ce a refuzat a le acorda arme, i-a amăgit uitând să le recunoască naționalitatea „în regulamentul dela Kremsier”, prin care vrea să înțeleagă evident constituția dela 4 Martie 1849. Românii, prin urmare, n'au pentru ce să se mai bată. „Dacă putem câștiga existența națională pe calea păcii, pentru ce să ne batem cu frații Unguri, de ce să ne slăbim unii pe alții, când avem nevoie de puteri unite în contra tiranilor?” Îi sfătuiesc să se adreseze cu o petiție dietei din Pesta, fiind deputații maghiari din Ungaria mai veritabili liberali, decât cei din Ardeal. Subliniază apoi că „ce se va determina prin dietă, va fi și statornic”. În fine, îi invita încă odată a nu aștepta să se ridice toată țara împotriva lor și să înceteze de a servi ca instrumente oarbe ale camarilei. Trebuie să se aibă în vedere spiritul Europei și libertatea comună.⁷

Primind aceste apeluri, AVRAM IANCU a răspuns în 27 Iunie fiecărui în parte. Cele două scrisori ale vajnicului prefect sunt singurele mărturii privitoare la ideile politice de care era condus. Luase parte, îndată după 15 Martie 1848, la toate acțiunile politice ale neamului său. O mare parte a verii aceluiși an a petrecut-o la Sibiu, în preajma comitetului român, al cărui membru era. Dela început sa dovedit adept înflăcărat al ideilor nouă, gata de acțiune și în stare să ia orice riscuri în lupta pentru libertatea națiunii sale. Bun orator, cu priză în masele mari, el a devenit în curând cel mai popular între fruntașii români. Faima i-a mai sporit în perioada de timp, când retras în cetatea din Munții Apuseni, a reușit să înfrângă două trupe ale armatei ungurești trimise pentru a lichida ultima rezistență a Românilor ardeleni. Ca scriitor însă nu a excelat câtuși de puțin. Școala

⁷ Corespondența cu Gozman a fost publicată de V. Moldovanu, Memoriile din 1848—49, Brașov, 1895. pp. 156—57. Reprodușă de I. Lupaș, în Avram Iancu, Cluj, 1924, pp. 49—51.

ungurească, pe care a făcut-o la Zlatna și Cluj și stagiul de cancelar la Târgul Mureșului, se resimt în stilul său românesc. Scrisul lui nu oglindește nici pe departe clocotul tineresc din suflet; nu știe nici să verse în formule frapante dorul de libertate. Liberalismul convingerii politice românești covârșește însă neajunsurile stilului, iar judecata sa dreaptă, lipsită de subterfugiile unei diplomații rafinate, transformă declarațiile, pe care fusese invitat a-le face, într'o autentică expunere a politicii românești din Ardeal, definindu-i țelurile și deosebind necesitățile ei practice, sub noul regim care ar fi trebuit să se inaugureze.

În amândouă scrisorile Iancu se ține strict de ideile interlocutorilor săi, urmărind a da replica punct de punct. Față de Simonffy vrea să fie politicos dela început până la sfârșit.⁸ Imitându-l, îl asigură că ceea ce spune sunt „cuvinte purcese din adâncul sufletului unui Român sincer”. Pledoarea propriu zisă o deschide cu o mărturisire de credință în principiile sfinte ale timpului: libertate, egalitate, frățietate. Cu privire la această mărturisire se refera probabil observația lui Kossuth, că ea nu cuprinde decât vorbe mari simpliste (*festetlen nagy szavak*). Aprecierea aceasta constituie, de sigur, o chestiune de interpretare, dar intenția lui Iancu de a lega drepturile și libertatea națiunii sale de biruința generoaselor idei ale timpului, rămâne în afară de orice discuție. Nici unui popor nu-i convine să fie considerat miluitul altuia.

La frumoasele declarații ale lui Simonffy cu privire la necesitatea unor raporturi frățești între Unguri și Români, Iancu răspunde cu înțelegere deplină, după ce își face rezerva cuvenită: „În aceste două patrii surori”, Ungurii nu-și pot asigura existența și viitorul fără Români, nici Români fără Maghiari. „...Amândouă părțile vedem că pericolul ne amenință și încă de aproape, totuși nu ne putem înțelege. Nu știu din ce pricină, invidia sau doar trufia își învârtesc sabia între noi și voi, ca să nu ne putem privi de aproape nici în ceasul agoniei.”

O asemenea formulare nu face decât să reproducă ideile exprimate de Széchenyi, Wesselényi, Szemere și de Kossuth însuși. Ea stabilește totodată platforma de înțelegere, care e o necesitate vitală pentru ambele națiuni. Iancu întrevede însă acum și elementul tragic al dușmăniei între Unguri și Români, atribuindu-l unor motive de ordin meschin. În concepția sa dihoniu nu era prin urmare iremediabilă. Dacă Români s'au răsculat, ei au fost constrânși să procedeze astfel. Nerecunoașterea naționalității politice

⁸ Transilvania, 1877, pp. 54—56.

și regimul inaugurat de oligarhia ardeleană, sunt motivele de căpetenie ale răscoalei lor. Poporul n'a mai fost în stare să suporte tiraniile și barbariile aristocraților conservativi din Ardeal. Chiar existența politică a Românilor a fost primejduită prin aceasta.

La apelul de a depune armele, Iancu răspunde „cu cea mai mare sfâșiere a inimii”, că Români au uzat de arme până acum cu tot dreptul împotriva oprimatorilor. Declară însă că prin aceasta nu intenționează a desonora caracterul întregii națiuni maghiare. Aici înțelege, firește, oligarhia, în care „s'a întrupat invidia”. Ea a lucrat să nu se poată câștiga sincera prietenie a unui „popor dela natură compact”, pentru timpurile critice care îi așteaptă pe Unguri în viitor.

Revenind la apelul lui Simonffy, Iancu arată încă odată ce înseamnă pentru Români spiritul de care e însuflețită Europa. Dela oricine ar veni principiile nouă, ei pretind să fie garantate „pe temeiul existenței națiunilor”. Fraza sa e înflorită, dar din ea rezultă că cere garanții reale. Marinimozitatea ce li se oferă nu are valoare, decât numai în cazul că ar fi tradusă în practică. După atâtea refuzuri, după vărsările de sânge care au avut loc, după slăbirea clasei intelectualilor români, loviți nu de puterea armelor, cum cer legile unui războiu uman, ci aruncați în furci și după ce în poporul român s'a stins spiritul amicitiei către Unguri, în așa măsură încât preferă să primească ajutorul oricărui tiran din Europa, se teme că făgăduințele apar întârziate. Autorul scrisorii declară cu toate acestea „cu cea mai umană sinceritate”, că nu ar fi tardiv a-i câștiga pe Români de amici, dacă Ungurii ar nimeri calea cea potrivită. Personal își exprimă neîncrederea însă, invocând experiența celor doi fruntași români, Buteanu și Dobra, căzuți victime ale terorismului. Ambii au fost înșelați nu de Hatvani, ci de Kossuth însuși, cum dovedesc cele două scrisori aici anexate, care se contrazic în chip flagrant.

Înainte de a încheia, Iancu ține să sublinieze că Ungurii îl pot convinge de contrarul, dacă vor întrebuința alte mijloace de a negocia. În tot cazul diferendul dintre Unguri și Români nu se poate soluționa prin războiu: „Între noi și voi armele niciodată nu pot hotărî.”

Acestea sunt ideile cuprinse în replica fruntașului român. IANCU persistă în întregime pe lângă punctul său de vedere, respinge amenințările, combate categoric afirmațiunile ce-i par eronate, dar nu refuză posibilitatea unui compromis pașnic. Locotenent-colonelul Simonffy era pe deplin îndreptățit să fie opti-

mist, mai ales după ce Iancu își termină scrisoarea cu un îndemn elocvent: „nu întârziați, ca să nu se împlinescă în voi cuvintele scripturii, că va intra mirele și voi nu veți avea unt de lemn în candelile voastre”.

Tratând împăcarea, e mai pre sus de orice îndoială ca recrierile reciproce nu ajută nimic, ci contribuie să alimenteze neînțelegerea. IANCU socoti însă că o explicație francă se impune, înainte chiar de a începe tratativele, spre a lămuri sfârșitul tragic al acțiunii din Mai a deputatului Ioan Dragoș. Contradicția între cele două acte semnate atunci de Kossuth i se pare atât de clară, încât e gata a suporta chiar și „un examen critic european”. De aceea acuză pe guvernator în termeni aspri de neconsecvență. „Promisiunile cele mai temeinice de azi, mâine sunt revocate și nimicite prin alte decrete ale Domniei Sale.” Nu s’a ținut de cuvânt și prin aceasta i-a determinat pe Români să fie în viitor mai atenți.

Controversa atât de neoportună în acel moment a fost provocată de intervenția deputatului Gozman. Criticile și observațiile acestuia nu au servit câtuși de puțin cauza păcii. Polemica ce urmează sporește notele discordante, în loc de a le împăca. Răfuiala dintre ei ține însă de planul intern al vieții românești.

În 2 Iulie 1849 locotenent-colonelul Simonffy trimite din Oradea de-a-dreptul guvernatorului un prim raport despre tratativele inițiate.⁹ Anunță că a intrat în corespondență cu Iancu, în credința că poate aduce un serviciu modest patriei iubite, împresurată de nori înfricoșați din toate părțile. Dacă a greșit, imploră grație. Anexează cele două scrisori ale lui Iancu și, în copie, alte două documente. „În chestia aceasta, încheiă SIMONFFY, am făcut și până acum multe sacrificii, de acum însă ne așteaptă și mai mari. De aceea după neînsemnata mea părere, ar trebui să ajungem cumva la un compromis, pe care și Iancu ar fi învoit să-l primească. Binevoii, prea onorate domnule guvernator, a-mi acorda o împuternicire, pe lângă anumite instrucții, deoarece nutrește dulcea nădejde nu numai că se va restabili liniștea între națiunile maghiară și română, dar că armata noastră va spori cu câteva mii de Români bine înarmați.”

Expediată probabil prin curier, KOSSUTH a primit dosarul a doua sau a treia zi. În 5 Iulie răspunde. Dar declarațiile sale nu sunt nici ele încurajatoare. Nu trebuie să uităm, în tot cazul, că în aceeași zi buna dispoziție a lui a fost pusă la grea încercare

⁹ Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Nr. 8924/K din 1849.

prin conflictul cu Görgey. Lectura scrisorilor lui Iancu îi va provoca și ea o revolta netăgăduită. De aceea răspunde tăios și rigid, repetând programul său binecunoscut și desavuând continuarea unor asemenea tratative.¹⁰

Niciodată, spune, nu a fost de acord cu părerea că într'o țara pot să existe naționalități politice deosebite. Limba și religia nu trebuie să producă nici o discriminare în exercițiul drepturilor politice. Fiecare popor își poate întrebuința liber limba nu numai în viața particulară, dar și în biserică, școli și comune, fiind în drept a pretinde statului promovarea ei în interesul civilizației. Nu admite însă existența mai multor limbi oficiale într'o țară, care vrea să fie unitară și nu împărțită pe cantoane suverane, separate. Aceasta, cu deosebire, dacă neamurile felurite nu ocupă teritorii proprii, ci trăesc amestecat. O asemenea țară, în nepuțință a fi delimitată după limbi, nici că s'ar putea guverna, decât în cazul că se firimițează în părți. Cine s'ar încumeta să ceară pe seama numeroșilor Ciangăi din Moldova naționalitate politică separată! O asemenea pretenție ar duce la dismembrarea Moldovei. Acesta e și cazul Ungariei. Guvernul țării nu se poate învoi nici odată la ideea de a constitui din Ungaria unitară și indivizibilă, ținuturi maghiare, slovace, germane, săsești, române, sârbești, ucrainene. Nici federalizarea nu e cu putință. Constituția țării acordă legi, drepturi, libertăți comune și guvernul e de aceeași părere. Mai mult nu se poate da nimănui, deoarece nimeni nu poate fi investit cu un plus, în raport cu ceilalți.

Cu toate că declarațiile de mai sus Kossuth le-a făcut în înțelegere cu consiliul de miniștri, ele oferă mai puțin decât jurnalul dela 6 Iunie 1849. Rămân mai pre jos și decât concesiunile puse în vedere deputatului Dragoș în April al aceluiași an.¹¹ Le lipsește nu numai spiritul de împăciuire și insistența călduroasă de a persuadea poporul român, dar guvernatorul exclude de astă dată până și tratativele, ca fiind fără rost, cu atât mai ales că din partea Românilor nu există nimeni care să poată lua garanție sau să răspundă în ce privește îndeplinirea cuvântului dat. Națiunea maghiară știe să fie generoasă pentru cei ce îi imploră grație, dar, acordând o asemenea favoare, condiționează ca Românii să depună mai întâi armele și să se supună. Termenul pentru acordarea grației îl stabilește, în fine, până în ziua de 20 Iulie.

¹⁰ Transilvania, 1877, pp. 65—67 și 77—78. De aici reprodusă la Deák Imre, 1848. A szabadságharc története levelekben, f. a. pp. 394—97. Originalul în posesiunea profesorului Roman astăzi nu se știe unde se află.

¹¹ Scrisoarea lui Kossuth către Dragoș, cu data de 26 Aprilie 1849, publicată în Transilvania 1877, pp. 13—17.

Kossuth a scris rândurile acestea evident într'un moment de supărare. O spune de altminteri franc, declarând drept „intrigă vicleană” afirmația „calomnioasă” a lui Iancu privitor la jocul dublu pus la cale cu ajutorul lui Hatvani. Spre a nu lăsa nici un dubiu încearcă a restabili adevărul expunându-l în chipul următor: Când s'a prezentat întâia dată la dânsul Dragoș, declarând că dorește a încerca pe riscul propriu potolirea răscoalei române, a cerut să se acorde armistițiu pentru răstimpul cât va dura acțiunea sa. Dânsul i-a răspuns îndată că nici odată nu va fi aplicat a concede armistițiu în vederea unor încercări atât de nesigure, nici nu permite ca operațiile de războiu să fie întrerupte. În legătură cu insurgenții români, sârbi și slovaci răsculați împotriva patriei, legii și libertăților a cules în permanentă experiența că orice pauză, pe care au cerut-o adeseori, când erau strâmtorați, o întrebunțează numai pentru a-și concentra forțele și a ataca inopinat. Armistițiu nu acordă însă și pentru motivul că nu există nimeni între răsculați, care să poată garanta prin cuvântul sau prin obligația luată respectarea condițiilor stabilite. Oricine se declară gata a depune armele, întemeiat pe cuvântul său, al lui Kossuth, și revine la credința către patrie și la supunerea față de legi, i se va acorda amnistie pentru delictele politice. Luând nefericitul Dragoș cunoștință de toate acestea a plecat în misiunea sa, de unde a intervenit din nou cerând armistițiu, explicații cu privire la amnistie și prelungirea tratativelor. Kossuth i-a răspuns invariabil, anunțându-l atât pe deputatul român, cât și pe Hatvani, că nu e cazul să se dimită la tocmele, armistiții și explicații și că nu îngăduie să fie oprite operațiunile de războiu, din pricina acțiunii lui Dragoș.

Expunerea de față a lui Kossuth e confirmată prin actele păstrate în arhiva sa. Deputatul nefericit, DRAGOȘ însuși, recunoaște în scrisoarea trimisă la 2 Mai, că n'a primit dela guvernatorul țării autorizația de a suspenda ostilitățile, și de aceea insistă încă odată pentru acordarea unui armistițiu și precizarea amnistiei.¹² Kossuth refuză însă categoric, însemnând pe dosul scrisorii, cu creionul, ordinul său: „Nu mă pretez la nici un fel de explicație. Oricine cere, va primi interpretare, armistițiu nici într'un caz.” În 10 Mai redacta și un răspuns către Dragoș, al cărui text însă nu-l mulțumi. Șterse deci pasajul principal și îl formulă definitiv în chipul următor:¹³ „Eu nu consider de compatibil nici cu onoa-

¹² Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Nr. 6620/K din 1849.

¹³ Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Nr. 6620/K din

rea, nici cu interesele patriei, ca guvernul să ia inițiativa veșnicilor apropieri cu dușmanii înarmați ai patriei, care pot fi considerate ca o lașitate. De aceea nu mă mai pretez la nici o interpretare. Nu noi suntem, care avem ceva de cerut. Cine vrea grație, să se anunțe, să petiționeze. Dacă n'o face, atunci armele drepte vor hotărî. Nu numai că nu acord armistițiu, dar am poruncit să se trimită forțe nouă în Zărand și un comandant energic, iar războiul să fie continuat îndată.”

Fraza din primul concept ștearsă și înlocuită de Kossuth era următoarea: „Nu vreau câtuși de puțin să mă dimit la interpretarea amnistiei acordate de mine. Dacă cu toate acestea unii din cei convertiți mi se adresează individual și cu regrete, respectivul va primi explicația necesară. Armistițiul de 48 ore nu se poate acorda nici într'un caz.” In 11 Mai încunoștință și pe comandantul din Zărand despre hotărîrea sa.

Actele acestea confirmă pe-de-a'ntregul adevărul celor susținute de Kossuth. Trebuie să ținem seamă și de faptul că nici în asigurările acordate lui Dragoș, la 26 Aprilie, nu se menționează de loc problema armistițiului. Guvernatorul țării nu pune în vedere nici amnistie formală. Declarase doar atât, că nu va refuza să arunce un văl, în numele păcii și al dragostei, asupra greșelilor politice ale trecutului. Avea, prin urmare, tot dreptul să se supere pentru reproșurile care îl jigneau. Atitudinea sa în ceea ce privește tratativele cu Români nu era grevată de inconsecvență. Fruntașii români s'au dovedit ei însuși prea grăbiți, când au deslușit în textul care li s'a acordat, mai mult decât ce conținea el. Dar asigurările lui Dragoș par a fi fost categorice. După ce s'a întors dela Debrețin deputatul român afirma sus și tare că a obținut armistițiu pe timpul tratativelor și amnistie pe seama aceluia care primesc condițiile și se supun. Ordinul deschis dat de Kossuth pentru a asigura „salv conduct” fruntașilor români chemați a lua parte la tratative, va contribui să le câștige încrederea, fiind petcutluit cu însăși onoarea națiunii maghiare.¹⁴

1849: „Én már sem a becsülettel, sem a haza érdekével meg nem egyeztetetem, hogy a haza fegyveres ellenségei iránt gyávaság híret viselhető örökös közelitések iniciatíváját a kormány tegye. Azért én semmi további magyarzatokba nem ereszkedem. Nem mi vagyunk a kiknek kérnünk valónk van. A ki kegyelmet akar, jelentse magát, folyamodjék. Ha nem teszi, ám lássa; majd fog az igazságos fegyver határozni. Huzás halasztás hálójába nem megyek. Nemcsak semmi fegyverszünetet nem adok, sőt rendelést tettem, újabb erőnek s egy erélyes parancsnoknak Zarándba küldésére s a harc gyors folytatására.”

¹⁴ Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Nr. 5582/K din 1849.

În acest caz unicul răspunzător pentru tragică neînțelegere a fost numai Dragoș. Crezuse, poate, că tratativele vor fi duse la bun sfârșit, într'un timp relativ scurt. La Brad însă, după ce a luat contact cu Hatvani, comandantul trupelor maghiare, el a întâlnit primejdia ce-l amenința. De aceea s'a adresat, la 2 Mai, din nou către Kossuth, exprimându-și temerile.¹⁵ „Dacă în cursul acțiunii mele”, spunea, „Românii vor fi atacați din poftă de glorie, ceea ce nu e imposibil, cu toate că am comunicat domnului colonel Bánffy scrisoarea Domniei Voastre, eu voiu cădea jertfă zelului meu. În caz că s'ar întâmpla așa ceva, vă rog pe onoarea patriotică a Domniei Voastre, să dați publicității rândurile de față, pentru a se convinge toți, că am căzut nu din vina mea, ci din alta. Să-mi fi dat împuternicirea numai pentru un armistițiu de 48 ore, ași fi liniștit cu desăvârșire și sigur de reușită, dar astfel totul atârână de felul de a vedea, de dispoziție și noroc.”

Presimțirea nu l-a înșelat, deoarece destinul îi va rezerva un sfârșit tragic și toată răspunderea în fața istoriei. Eșecul acțiunii lui a influențat și tratativele ulterioare. Neîncrederea încolțită în suflete n'a mai fost chip să fie împrăștiată.

Căutând să punem în lumina lor adevărată faptele petrecute, obiecțiunea care s'ar putea face lui Kossuth, este că procedura sa, deși francă, nu era menită să dea rezultat favorabil, decât presupunând că lui Hatvani i-ar fi reușit din plin lovitura neașteptată. Din raportul acestuia din urmă, redactat în Abrud la 7 Mai se pare că nu a pornit de capul său în expediția nenorocită. Promise instrucții să atace Abrudul. Dela cine? Aceasta s'ar putea afla numai dacă am cunoaște¹⁶ cuprinsul raportului trimis de Hatvani la 6 Mai, în care a înfățișat motivele unei asemenea hotărâri. Ordi-

¹⁵ Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Nr. 6620 din 1849: „Ha működésem közben dicsvágyból meg is rohantatnának, mi nem lehetetlen, ámbár ezredes Bánffy urral ön levelét közlöm, akkor én buzgalmam áldozatául esem, s ha ez történnék, az esetben önnek honfiai becsületére kötöm, hogy e soraimat a nyilvánosságnak adja által. Hadd lássa mindenki, miként nem saját, hanem mások vétke által estem el. Csak annyira, hogy 48 órai fegyverszünetet eszközölhessek, míg t. i. én járok, kelek, adott volna ön hatalmat, tökéletes nyugodt s a sikerről biztos volnék. De így a felfogásoktól, kedélyektől és szerencsétől függ az egész.”

¹⁶ Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Nr. 6997/K din 1849: „Tegnap i fölterjesztésemben előadtam az indokokat, melyek azon elhatározásra birtak, hogy Abrudbányát, nem várva Drágos képviselő alkudozása végét, utasításom szerint jóra rosszra elkészülten megtámadjam.”

nul¹⁷ lui Kossuth din 11 Mai nu l-a primit decât după ce s'a întors dela Abrid. Infrângerea sa de acolo a înseninat, prin urmare, mai mult decât o bătălie pierdută.

Primind declarațiile lui Kossuth, locotenent-colonelul Simonffy era oarecum obligat să le transmită lui Iancu. Dar, spre norocul cauzei, primise totodată și hotărârile consiliului de miniștri dela 6 Iunie.¹⁸ Impachetându-le toate, angajă din nou în 13 Iulie pe un țaran să le ducă la Câmpeni. În cazul că Românii ar fi dorit să discute mai pe larg problema, îi invita să vină la o margine de hotar, neînarmați, unde e gata să se prezinte și dânsul tot așa. Timpul și locul avea să-l stabilească Iancu. Șeful român nu se mai grăbi însă a da replică. Curierul trimis de Simonffy nu reveni, decât în ziua de 30 Iulie, fără a aduce nimic scris, ci doar un mesagiu verbal:¹⁹ „Ce a fost, a fost, acum e prea târziu („a mi volt, volt, most mán késő”).

*

Acesta e adevărul care se desprinde din analiza actelor cunoscute acum mai amănunțit. La interpretarea lor poate să ne mai deosebim încă unii de alții. Într'o privință însă trebuie să fim de acord: că marii noștri înaintași au întrevăzut clar identitatea de interese a celor două popoare, dar că n'au fost în stare să se învingă pe sine abandonând ceea ce ei socoteau atunci o condiție esențială a vieții naționale, care însă la lumina secolului ce expiră, s'a dovedit a fi fost în mare parte numai un prejudiciu periculos. Câte suferinți ar fi fost cruțate, dacă Iancu și Kossuth și-ar fi dat mâna, măcar în ceasul al doisprezecilea. Ungurii și Românii sunt legați atât de strâns de olaltă, în spațiul geografic ce-l ocupă, încât dacă există divergențe între ei, ele nu se pot rezolvi decât frățește. Orice altă cale ar alege, chiar dacă sunt în joc interese vitale, ea va duce la catastrofe de neînălțurat, fie pentru una, fie pentru amândouă părțile.

¹⁷ Ordinul lui Kossuth s'a tipărit în Transilvania 1877, p. 17. El a fost capturat de Români cu prilejul celei de a doua retrageri a lui Hatvani.

¹⁸ Deák Imre, 1848. A szabadságharc története levelekben, pp. 403—4.

¹⁹ Arhivele Statului (Budapesta), Dosarele Kossuth, Miscellanea, Nr. 124 (fasc. 490) din 1849.